

Michał JAKIEL, Anita BERNATEK-JAKIEL

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Kraków, Polska
e-mail: michal.jakiel@uj.edu.pl

**POSTRZEGANIE WYBRANYCH TYPÓW KRAJOBRAZU
PRZEZ RÓŻNE GRUPY KULTUROWE NA PRZYKŁADZIE
MIESZKAŃCÓW KRAKOWA I STAMBUŁU**

**LANDSCAPE PERCEPTION AMONG VARIOUS CULTURAL GROUPS
ON THE EXAMPLE OF CRACOW AND ISTANBUL RESIDENTS**

Słowa kluczowe: percepcja krajobrazu, wykorzystanie fotografii, porównanie międzykulturowe, Turcja, Sztambuł, Kraków

Key words: *landscape perception, photo-based assessing procedure, cross-cultural comparison, Turkey, Istanbul, Cracow*

Streszczenie

W niniejszej pracy zaprezentowano podobieństwa i różnice w postrzeganiu krajobrazu przez Polaków i Turków. W ramach badań przeprowadzono ankiety z mieszkańcami Krakowa i Sztambułu. W ankietach wykorzystano dziesięć zdjęć przedstawiających wybrane typy krajobrazu Polski i Turcji, sklasyfikowane na podstawie Europejskiej Klasyfikacji Krajobrazu (LANMAP). Badania wykazały, że choć ogólna ocena krajobrazu wśród mieszkańców Krakowa i Sztambułu jest podobna, to przy wyrażaniu skrajnych emocji istnieją różnice. Przeprowadzone badania i analiza wyników pozwoliły wyciągnąć wnioski i uwagi metodyczne dotyczące wykonywania tego typu badań.

Abstract

This paper reports the similarities and differences in landscape perception between two various cultural groups (Poles and Turks – Cracow and Istanbul residents). Landscape photos used in the study were focusing on 10 selected types of landscapes – 5 for each country (Poland and Turkey). They were categorized using an European Landscape Classification (LANMAP). The analysis was based on interviews with photo-based assessing procedures among Cracow and Istanbul residents. The survey instrument was available in Polish and Turkish. Generally, landscape perception is similar among Cracow and Istanbul residents whereas the differences can be noticed. This paper outlines also the methodological conclusions about this type of research.

WPROWADZENIE

Percepcja krajobrazu stanowi ważny nurt w badaniach krajobrazowych, szczególnie w geografii i ekologii krajobrazu. Jest także przedmiotem zainteresowania wielu innych dyscyplin naukowych m.in. architektury krajobrazu, psychologii i socjologii. Tego typu badania mają więc charakter interdyscyplinarny i często korzystają zarówno z metodologii nauk przyrodniczych, jak i społecznych (Nijhuis i in., 2011). Pierwsze prace dotyczące percepcji krajobrazu zaczęły powstawać na przełomie lat 60. i 70. XX w. (m.in. Neef, 1967; Sonnenfeld, 1967; Appleton, 1975; Daniel, Boster, 1976).

W dotychczasowych badaniach zauważono, że postrzeganie krajobrazu zależy od jego komponentów, wartości, wcześniejszych doświadczeń i socjokulturowych uwarunkowań obserwatora (Sonnenfeld, 1967; Herzog i in., 2000). Stąd też preferencje krajobrazowe mogą być traktowane jako wynik interakcji między poszczególnymi ludźmi a ich fizycznym i kulturowym otoczeniem w określonym czasie (Scott, 2003). Zauważono, że pozytywna ocena danego krajobrazu może wynikać z jego oceny jako całości, a nie poszczególnych elementów go tworzących (Appleton, 1994). Dlatego tak ważne jest, by traktować krajobraz jako integralną całość.

Do tej pory w literaturze przedmiotu powstało wiele prac poruszających zagadnienia definicji, typologii i klasyfikacji krajobrazu (m.in. Myga-Piątek, 2001; Antrop, 2005; Plit, 2008; Solon 2008; Myga-Piątek, 2012). W niniejszej pracy przyjęto definicję krajobrazu zawartą w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (EEK), gdzie krajobraz rozumiany jest jako *obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest rezultatem akcji i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich* (EEK, 2000). Definicja EEK łączy w sobie różne aspekty dotyczące krajobrazu. Przede wszystkim kładzie nacisk na wymiar wizualny krajobrazu, a nie tylko na aspekty gospodarcze czy środowiskowe, jak w większości znanych definicji (Antrop, 2005). Ponadto definicja ta często stosowana jest w badaniach nad percepcją krajobrazu (m.in. Sevenant, Antrop, 2009).

Dotychczas większość badań percepcji i oceny krajobrazu była prowadzona wśród jednorodnych grup kulturowych i w jednym języku. Tym samym unikano wyzwań, które mogą pochodzić z badań wielokulturowych i wielojęzycznych (Jacobsen, 2007). Choć niektóre badania dowiodły, że różne grupy kulturowe odmiennie postrzegają poszczególne typy krajobrazów, to jednak nadal przyczyny tych różnic są przedmiotem dyskusji (Kaplan, Herbert, 1987; Dewar i in., 2007). Percepcja krajobrazu w kontekście porównań międzykulturowych była badana m.in. w Zachodniej Australii (Kaplan, Herbert, 1987), Korei (Yang, Brown, 1992), Grecji (Eleftheriadis i in., 1990; Paraskevopoulos, Papadopoulos, 2009), Nowej Zelandii (Fairweather, Swaffield, 2001) czy Skandynawii (Fyhri i in., 2009). We wszystkich tych pracach skoncentrowano się na typach krajobrazów pochodzących z jednego państwa, a były one oceniane przez różne grupy kulturowe, najczęściej przez turystów i mieszkańców badanych krajów.

Celem niniejszego artykułu jest porównanie postrzegania krajobrazu przez różne grupy kulturowe na przykładzie Polaków mieszkających w Krakowie i Turków mieszkających w Stambule. Do oceny atrakcyjności wizualnej wybrano zarówno krajobrazy polskie, jak i tureckie. W badaniach zastosowano metodę kwestionariusza ankiety w dwóch językach, wzbogaconego o zdjęcia wybranych typów krajobrazu. Pozwoliło to na przetestowanie i ocenę powyższej metody w badaniach percepcji krajobrazu w kontekście międzykulturowym. Dodatkowo przeanalizowano preferencje w wyborze miejsc wypoczynku wakacyjnego. Krajobraz jest bowiem istotnym elementem, decydującym o tym czy ludzie chcą spędzać wolny czas w określonym otoczeniu. Dodatkowo przeprowadzone badania i analiza wyników pozwoliły wyciągnąć wnioski i uwagi metodyczne dotyczące wykonywania tego typu badań.

METODY

Procedura badawcza

Głównym elementem postrzegania krajobrazu jest jego ocenianie i wartościowanie, co łączy się ściśle ze sferą emocjonalną człowieka (Wojciechowski, 1986). Jednym ze sposobów przedstawienia oceny krajobrazu jest uśrednianie poprzez zastosowanie wywiadów lub badań ankietowych na podstawie pytań o konkretny krajobraz i/lub z wykorzystaniem fotografii (Śleszyński, 2001). Dlatego dla realizacji celów tej pracy przeprowadzono badania ankietowe z wykorzystaniem zdjęć fotograficznych.

Zdjęcia użyte w badaniach przedstawiały dziesięć różnych typów krajobrazu. Były one prezentowane równocześnie w porządku od 1 do 10. Respondenci oceniali każdy zaprezentowany typ krajobrazu przy użyciu 5-punktowej skali Likerta (5=bardzo mi się podoba, 1=bardzo mi się nie podoba). Dodatkowo każda ankietowana osoba wybierała dwa miejsca spośród zaprezentowanych, gdzie chciałaby spędzić wakacje. Taka metoda, w której respondenci wyrażają swoje preferencje (wybór, lubię/nie lubię), stosowana jest w większości badań percepcji krajobrazu (Daniel, Meitner, 2001). Ponadto w formularzu ankietowym znalazły się pytania dotyczące preferencji w wyborze miejsca wypoczynku (morze, góry, wieś itd.). Zgromadzono również podstawowe dane metryczkowe dotyczące respondentów (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i miejsce, w którym spędziło się dzieciństwo). Wywiady zostały przeprowadzone z Polakami w Krakowie i z Turkami w Stambule w grudniu 2011 r. i w styczniu 2012 r. Kwestionariusze ankietowe opracowano i przeprowadzono w języku polskim i tureckim.

Respondenci

W badaniach wzięło udział 140 respondentów z Polski i Turcji, po 70 osób z każdego kraju. Pytania zadawano losowo wybranym osobom w centrum Stambułu i Krakowa. Ankietowani różnili się pod względem wieku, płci, wykształcenia i miejsca, w którym się wychowali. Należy podkreślić, że w dotychczasowych badaniach percepcji krajobrazu respondentami byli najczęściej: studenci (Kaplan, Herbert, 1987; Yang, Brown, 1992; Paraskevopoulos, Papadopoulos, 2009; Sevenant, Antrop, 2009), turyści (Pietrzak, 1998;

Śleszyński, 2001; Piechota, 2006; Fyhri i in., 2009; Mocior i in., 2012) lub mieszkańcy danego regionu (Scott, 2003), a badane populacje liczyły od 60 do 500 osób.

W obu grupach przeważały osoby młode (do 35. roku życia), które stanowiły ponad 90% wszystkich ankietowanych. Respondentów w wieku 18-24 lata wśród Polaków było 62,9%, natomiast wśród Turków 64,3%; w wieku 25-35 lat było 27,1% Polaków i 28,6% Turków. Wśród badanych Polaków 70% osób wychowało się w mieście, natomiast wśród badanych Turków aż 91,4%. Rozkład respondentów pod względem płci był stosunkowo podobny. Wśród ankietowanych z Krakowa kobiety stanowiły 57%, a mężczyźni 43%, natomiast wśród ankietowanych ze Stambułu kobiety stanowiły 47%, a mężczyźni 53%.

W badaniach przyjęto, że Polacy i Turcy są odrębnymi grupami kulturowymi. Nie ma wątpliwości co to tego, że Polska i Turcja wywodzą się z dwóch odmiennych cywilizacji. Polska związana jest historycznie i kulturowo z cywilizacją łacińską (europejską), gdzie religią dominującą jest chrześcijaństwo. Natomiast Turcja związana jest głównie z cywilizacją i kulturą islamu. Znaczenie kulturowe tych religii jest wyraźnie widoczne w sztuce i obyczajach. Na przykład w islamie z powodu zakazu przedstawiania w sztuce ludzi i zwierząt rozwinęła się ornamentyka. Jednak mimo wyraźnych różnic kulturowych między tymi dwoma narodami przyjęty podział jest bardzo ogólny. Trzeba pamiętać, że Turcja jest krajem wewnątrznie zróżnicowanym kulturowo i etnicznie (Kołodziejczyk, 2011). Wybór grup wydaje się być jednak odpowiedni, gdyż w wielu podobnych badaniach za odmienne grupy kulturowe uznawano poszczególne narody z przypisaniem ich do konkretnych części świata np. Amerykanie, Europejczycy, Azjaci (Yang, Brown, 1992; Herzog i in., 2000). Znane są też prace, w których analizowano percepcję krajobrazu ludzi o określonej narodowości oraz różnice w postrzeganiu między poszczególnymi narodowościami (Howard, 2013).

Fotografie różnych typów krajobrazu

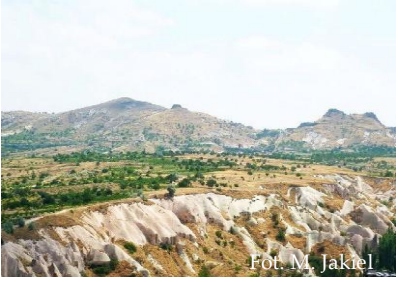

W badaniach wykorzystano dziesięć kolorowych fotografii wydrukowanych w formacie 15 cm x 21 cm na papierze błyszczącym. Pięć zdjęć przedstawiało krajobrazy pochodzące z Polski i pięć z Turcji. Zdecydowano się na wybór tylko dziesięciu obrazów, ponieważ większa liczba zdjęć mogłaby spowodować zniechęcenie i zniecierpliwienie ankietowanych osób.

Jednym z najtrudniejszych zadań niniejszych badań był wybór typów krajobrazu oraz fotografii, które miały podlegać ocenie. We wcześniejszych badaniach udowodniono, że szczególnie podobają się krajobrazy, w których występuje woda np. rzeka, jezioro, morze (Zube i in., 1982; Kent, Elliot, 1995). Dlatego też, by uniknąć sytuacji, w której respondenci wybieraliby krajobrazy wyłącznie ze względu na istnienie tych elementów, postanowiono wybrać zdjęcia nie uwzględniające tego komponentu. Wyboru zdjęć wykorzystanych w badaniu dokonano spośród kilkudziesięciu obrazów reprezentujących każdy typ krajobrazu. Zadbano przy tym, żeby wszystkie wybrane fotografie były wykonane z podobną, szeroką perspektywą, dzięki czemu krajobraz potraktowany jest na nich całościowo.

Tab. 1. Zdjęcia prezentujące wybrane typy krajobrazu oceniane przez respondentów
Tab. 1. Photos of selected landscapes used in the research

Krajobrazy z Polski <i>Landscapes from Poland</i>		
Typ krajobrazu <i>Landscape type</i>	Miejsce wykonania zdjęcia <i>Photograph location</i>	Zdjęcie <i>Photograph</i>
1. Nizinny w strefie kontynentalnej 1. <i>Continental lowland</i>	Pobrzeże Szczecińskie <i>Seashore of Szczecin</i>	 <p>Fot. M. Jakiel</p>
2. Nizinny w strefie borealnej 2. <i>Boreal hills</i>	Nizina Północnopodlaska <i>North Podlasie Lowland</i>	 <p>Fot. C. Werpachowski</p>
3. Wyżyny w strefie kontynentalnej 3. <i>Continental hills</i>	Wyżyna Krakowsko-Częstochowska <i>Jurassic Highland</i>	 <p>Źródło: www.panoramio.com</p>
4. Górski w strefie kontynentalnej 4. <i>Continental mountains</i>	Beskidy Zachodnie (Gorce) <i>Western Beskids (Gorce Mts.)</i>	 <p>Fot. M. Jakiel</p>
5. Górski w strefie alpejskiej 5. <i>Alpine mountains</i>	Tatry Wysokie <i>High Tatra Mountains</i>	 <p>Fot. M. Jakiel</p>

Tab. 1. Zdjęcia prezentujące wybrane typy krajobrazu oceniane przez respondentów – cd.
Tab. 1. Photos of selected landscapes used in the research – continued

Krajobrazy z Turcji <i>Landscapes from Turkey</i>		
Typ krajobrazu <i>Landscape type</i>	Miejsce wykonania zdjęcia <i>Photograph location</i>	Zdjęcie <i>Photograph</i>
6. Górski w strefie anatolijskiej <i>6. Anatolian mountains</i>	Kapadocja, środkowa Anatolia <i>Central Anatolia Region – Cappadocia</i>	 Fot. M. Jakiel
7. Wyżyny w strefie śródziemnomorskiej <i>7. Mediterranean hills</i>	Region Morza Marmara <i>Marmara Region</i>	 Źródło: www.panoramio.com
8. Górski w strefie śródziemnomorskiej <i>8. Mediterranean mountains</i>	Góry Taurus <i>Aegean Region – Taurus Mountains</i>	 Źródło: www.panoramio.com
9. Gór wysokich w strefie śródziemnomorskiej <i>9. Mediterranean high mountains</i>	Góry Kaczkar <i>Black Sea Region – Kaczkar Mountains</i>	 Źródło: www.panoramio.com
10. Gór wysokich w strefie anatolijskiej <i>10. Anatolian high mountains</i>	Środkowa Anatolia – Erciyes <i>Central Anatolia Region – Erciyes</i>	 Fot. M. Jakiel

Najbardziej charakterystyczne elementy poszczególnych typów krajobrazu zostały wyeksponowane, przede wszystkim rzeźba i roślinność. Warunki świetlne wykonania zdjęć były podobne. Ponadto wszystkie fotografie zostały zrobione latem w czasie słonecznego dnia.

Niemalym wyzwaniem był także wybór pięciu reprezentatywnych typów krajobrazu dla Polski i Turcji (tab. 1). Zostały one wybrane na podstawie Europejskiej Klasyfikacji Krajobrazów (LANMAP) opracowanej przez zespół C.A. Mücher'a (Mücher i in., 2010), która jest jednolita i spójna dla obu badanych krajów. Przy wyborze typów krajobrazów kierowano się powierzchnią, jaką obejmują dane typy oraz by reprezentowały każdy z 6 głównych typów środowiska i klimatu obu krajów (anatolijski, alpejski, borealny, kontynentalny, stepowy i śródziemnomorski) wg klasyfikacji LANMAP.

Fotografie prezentują typy krajobrazów seminaturalnych lub rolniczych w rozumieniu klasyfikacji A. Richlinga i J. Solona (2011), czyli kształtowane są głównie pod wpływem procesów przyrodniczych przy ograniczonym wpływie czynników antropogenicznych. Warunki te są istotne ze względu na możliwość oceny naturalnych elementów krajobrazu. To z kolei daje szansę na wykorzystywanie tego typu badań w kształtowaniu i ochronie krajobrazu, gospodarowaniu przestrzenią oraz w turystyce. Często podkreśla się, że krajobraz jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na wybór miejsca zamieszkania lub pracy (Moore-Colyer, Scott, 2005). Wpływa także na decyzje dotyczące miejsca wypoczynku, bowiem krajobrazy o wysokim stopniu naturalności są szczególnie atrakcyjne dla turystów (Jacobsen, 2007). Wiele osób nie powróci do miejsc, gdzie doszło do zniszczenia krajobrazu i pogorszenia warunków środowiskowych (Middleton, Hawkins, 1998).

WYNIKI

Respondentom w obu grupach najbardziej podobał się krajobraz górski w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4) (średnia ocena Polaków – 4,46, a Turków – 4,51), a najmniej krajobraz wyżynny w strefie śródziemnomorskiej (zdjęcie 7). Otrzymał on wśród Polaków średnią ocenę 3,39, a wśród Turków 3,09 (tab. 2). Interesujące jest, że Polacy lepiej oceniali krajobrazy tureckie, a Turcy polskie (tab. 2). Należy tu podkreślić, że respondenci nie wiedzieli, skąd pochodzą dane krajobrazy i jakie typy reprezentują. Ponadto krajobrazy, gdzie występowały takie elementy jak drzewa/las (zdjęcia 1–4) były lepiej oceniane przez Turków niż przez Polaków. Warto zaznaczyć, że każdy typ krajobrazu uzyskał średnią ocenę wyższą niż 3,00, a zatem respondentom raczej podobały się prezentowane krajobrazy. Należy wspomnieć, że kilka osób dało najwyższą ocenę („bardzo mi się podoba”) wszystkim krajobrazom, co mogło wpłynąć na średnią ocenę poszczególnych krajobrazów.

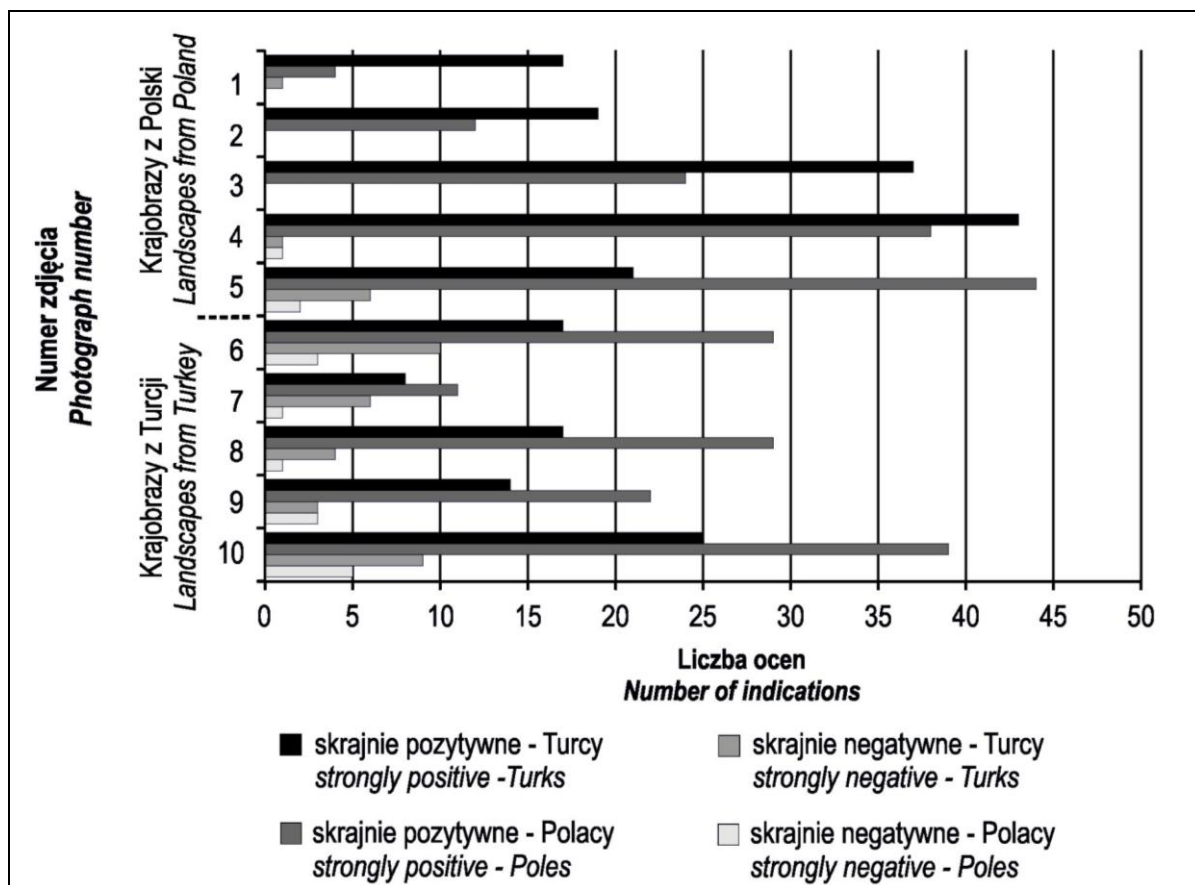
Tab. 2. Średnia ocena, w jakim stopniu dany typ krajobrazu podobał się respondentom
Tab. 2. Mean ratings for images of landscapes

Numer zdjęcia <i>Photograph number</i>	Mieszkańcy Krakowa <i>Cracow residents</i>		Mieszkańcy Stambułu <i>Istanbul residents</i>	
	Średnia ocena <i>Mean ratings</i>	SD (σ)	Średnia ocena <i>Mean ratings</i>	SD (σ)
1.	3,29	0,92	3,64	1,06
2.	3,51	1,02	3,71	1,05
3.	3,97	1,00	4,30	0,91
4.	4,46	0,74	4,51	0,74
5.	4,39	0,99	3,63	1,28
6.	3,81	1,25	3,29	1,42
7.	3,39	1,06	3,09	1,13
8.	4,00	1,07	3,39	1,25
9.	3,86	1,06	3,36	1,18
10.	4,16	1,23	3,57	1,43

Źródło: opracowanie własne M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel. **Source:** own work by M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel.

Analizując wyniki pod kątem skrajnych ocen, warto zauważyć, że ocen skrajnie negatywnych było zdecydowanie mniej niż skrajnie pozytywnych w obu badanych grupach (ryc. 1). Ponad 50% ankietowanych Polaków oceniło bardzo pozytywnie (5 punktów) krajobraz górski w strefie alpejskiej (zdjęcie 5 – 62,9%), krajobraz gór wysokich w strefie anatolijskiej (zdjęcie 10 – 54,3%) oraz krajobraz górski w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4 – 61,4%). Podczas gdy ankietowani Turcy bardzo pozytywnie ocenili krajobraz górski w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4 – 61,4%) oraz wyżyny w strefie kontynentalnej (zdjęcie 3 – 52,9%).

Z drugiej strony nie więcej niż 15% ankietowanych Polaków i 15% ankietowanych Turków oceniło bardzo negatywnie prezentowane typy krajobrazu. Najwięcej skrajnie negatywnych ocen w grupie Turków otrzymał krajobraz gór w strefie anatolijskiej (zdjęcie 6 – 12,9%), natomiast nie więcej niż 10% Polaków wyraziło się bardzo negatywnie na temat krajobrazu gór wysokich w strefie anatolijskiej (zdjęcie 10) (ryc. 1).

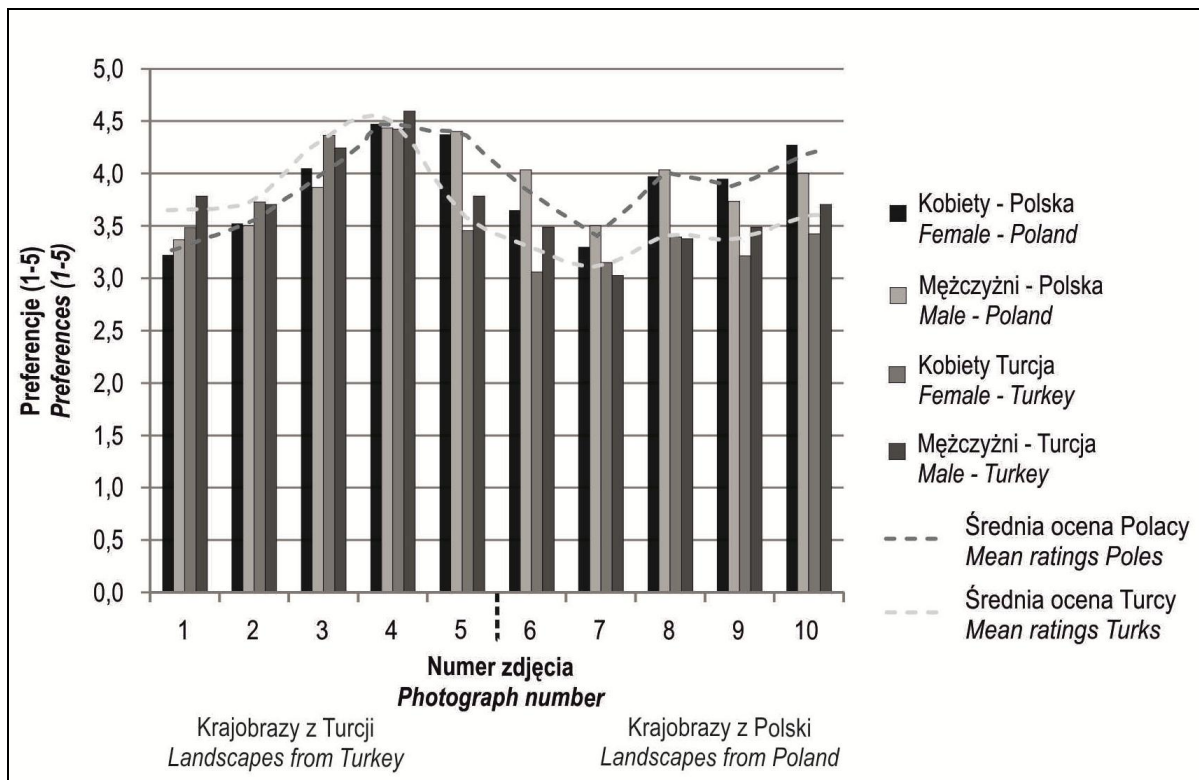
Ryc. 1. Liczba skrajnych ocen pozytywnych i negatywnych na temat poszczególnych typów krajobrazu w dwóch badanych grupach.

Źródło: opracowanie własne M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel.

Fig. 1. Strongly positive and negative ratings among cultural groups.

Source: own work by M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel.

W przypadku analizy zależności między oceną wizualną krajobrazu a cechami respondentów (tj. płcią, wiekiem i miejscem pochodzenia) można dostrzec niewielkie zależności. Jest to związane z tym, że liczebność badanej próby była stosunkowo mała, a więc możliwości analizy wyników pod tym kątem były dość ograniczone. Odpowiednio reprezentowana była tylko kategoria dotycząca płci. W związku z tym przeprowadzono wyłącznie analizę z podziałem ze względu na płeć. Średnie wyniki ocen z podziałem na płeć i narodowość porównano ze średnimi wynikami dla każdej z grup (ryc. 2). Wyraźnie widać większą zależność między przynależnością do danej grupy kulturowej niż z podziałem na płeć.

Ryc. 2. Średnia ocena, w jakim stopniu dany typ krajobrazu podobał się respondentom według płci. Źródło: opracowanie własne M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel.

Fig. 2. Mean ratings for images of landscapes by sex.

Source: own work by M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel..

Podsumowując, większości badanym Polakom najbardziej podobał się krajobraz górski w strefie alpejskiej (zdjęcie 5), a Turkom górski w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4). Oba typy krajobrazów występują w Polsce. Dwa typy – nizinny w strefie borealnej (zdjęcie 2) i wyżynny w strefie kontynentalnej (zdjęcie 3) nie były oceniane skrajnie negatywnie przez obie grupy ankietowanych. Podczas gdy pozostałe typy krajobrazów wzbudzały skrajne opinie, zarówno pozytywne jak i negatywne (ryc. 1).

Ankietowani Polacy i Turcy wybierali spośród zaprezentowanych typów krajobrazu jedno lub dwa miejsca najbardziej atrakcyjne dla wypoczynku wakacyjnego. Ponad 2/3 respondentów wybrała krajobraz górski w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4). Jednak, gdy spojrzymy na obie grupy oddzielnie, można zauważyć różnice w preferencjach (tab. 3). Najczęściej wybieranymi miejscami wśród badanych Polaków były miejsca związane z krajobrazem górskim w strefie alpejskiej (zdjęcie 5) i krajobrazem gór wysokich w strefie anatolijskiej (zdjęcie 10). Turcy zaś wybierali najczęściej miejsca o krajobrazie wyżynnym (zdjęcie 3) i górskim w strefie kontynentalnej (zdjęcie 4). Żaden z ankietowanych Polaków nie wybrał jako miejsca na odpoczynek wakacyjny krajobrazu nizin strefy kontynentalnej (zdjęcie 1), a żaden z Turków nie wybrał krajobrazu wyżynnego w strefie śródziemnomorskiej (zdjęcie 7). Polacy najczęściej wybierali krajobrazy gór wysokich, a Turcy krajobrazy gór i wyżyn w strefie kontynentalnej, tam gdzie występowały lasy.

Tab. 3. Preferencje w wyborze miejsc wypoczynku wakacyjnego*Tab. 3. Preferences in the selection of a holiday destination*

Numer zdjęcia <i>Photograph number</i>	Liczba wskazań poszczególnych zdjęć jako miejsc wypoczynku wakacyjnego <i>Number of respondents who expressed a preference for a given hypothetical holiday destination</i>		
	Razem <i>Total</i>	Mieszkańcy Krakowa <i>Cracow residents</i>	Mieszkańcy Stambułu <i>Istanbul residents</i>
1.	4	0	4
2.	12	4	8
3.	39	10	29
4.	51	22	29
5.	40	29	11
6.	26	12	14
7.	1	1	0
8.	14	8	6
9.	19	14	5
10.	47	28	19

Źródło: opracowanie własne M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel. *Source:* own work by M. Jakiel, A. Bernatek-Jakiel.

DYSKUSJA I WNIOSKI

Dotychczasowe badania podkreślają istnienie różnic w postrzeganiu w zależności od różnicowania kulturowego, płci i osobowości (Macia, 1979). Niektóre prace (m.in. Buhyoff i in., 1983; Bourassa, 1991) wskazują, że uwarunkowania kulturowe lub znajomość krajobrazu (ang. *familiarity landscape*) są czynnikami decydującymi o preferencjach krajobrazowych. Można znaleźć także opracowania (np. Eysenck, Iwawaki, 1971; Herzog i in., 2000; Fyhri i in., 2009), które wskazują, że główny wpływ na odbiór krajobrazu mają inne czynniki (t.j. płeć, wiek i osobowość), a nie różnice kulturowe. Trudno znaleźć jednoznaczne potwierdzenie dla którejś z tych teorii w przedstawionych tu wynikach badań. Na ich podstawie można jedynie stwierdzić, że różnice w ocenie atrakcyjności wizualnej krajobrazu między mieszkańcami Krakowa a Stambułu istnieją, szczególnie dotyczy to skrajnych ocen pozytywnych i negatywnych. Jednak ogólna ocena atrakcyjności wizualnej krajobrazu jest podobna. Różnice w skrajnych ocenach mogą być wynikiem pewnych uwarunkowań kulturowych, ale też osobistych cech ankietowanych. Badania nie udowodniły związku między preferencjami a płcią, bardziej widoczne są związki z różnicami kulturowymi. Nie można jednak wykluczać wpływu osobistych cech respondentów i w przypadku tego typu badań poświęcić im szczególną uwagę (Howard, 2013).

Ankietowani mieszkańcy Krakowa i Stambułu oceniali podobnie różne typy krajobrazu. Najbardziej podobał im się krajobraz górski strefy kontynentalnej, a najmniej wyżynny strefy śródziemnomorskiej. Patrząc całościowo, można także stwierdzić, że większości respondentom podobały się prezentowane typy krajobrazów i żaden nie otrzymał średniej oceny negatywnej (poniżej 3,00).

Różnice w postrzeganiu krajobrazu przez dwie badane grupy kulturowe pojawiły się przy wyrażaniu skrajnych ocen i przy wyborze miejsc odpoczynku wakacyjnego. Polakom najbardziej podobały się góry wysokie, a Turkom góry i wyżyny strefy kontynentalnej z lasami. W Turcji obszarów leśnych jest mniej niż w Polsce, ich skład gatunkowy i wygląd jest inny, więc dla Turków krajobrazy z inną, odmienną od znanej im roślinności są bardziej atrakcyjne. Również Polakom bardziej podobają się krajobrazy inne niż te, które są dla nich znajome. Warto również zauważyć, że choć obie grupy nie wiedziały, że oceniają krajobrazy polskie i tureckie, badania pokazały, że mieszkańcom Krakowa bardziej podobają się krajobrazy tureckie, a mieszkańcom Stambułu krajobrazy polskie. W tym wypadku znajomość krajobrazu wpływa odwrotnie na jego ocenę. Często jest tak, że ludziom bardziej podobają się miejsca, które są nowe i inne od tych im potencjalnie znanych. Z drugiej jednak strony niektóre nieznanne krajobrazy mogą być uznane za znajome, ze względu na ich pewne elementy, które wywołują pozytywne lub negatywne skojarzenia. W badaniach nad percepcją krajobrazu warto skupić się na tego rodzaju powiązaniach i uwarunkowaniach (Svobodova i in., 2011).

Ponadto pojawiające się we wcześniejszych badaniach stwierdzenie, że roślinność ma znaczący wpływ na percepcję krajobrazu (Yang, Brown, 1992; Fyhri i in., 2009), potwierdziło się i w niniejszych badaniach. Na podstawie badań prowadzonych w Grecji, tak jak i w tych, można stwierdzić, że jako atrakcyjne miejsca wypoczynku wakacyjnego wybierane są głównie krajobrazy leśne (Eleftheriadis i in., 1990). Jak podkreślano, starano się, aby na fotografiach znalazły się najbardziej charakterystyczne elementy środowiska dla poszczególnych typów krajobrazu. Jednak wyciąganie wniosków na temat percepcji i preferencji dotyczących wszystkich elementów znajdujących się na zdjęciach jest ograniczone. Jeśli chcemy uzyskać więcej informacji na ten temat najlepiej wprowadzić dodatkowe pytania dotyczące poszczególnych elementów krajobrazów (por. Kulczyk, 2013).

Autorzy mają świadomość ograniczeń wynikających z wykorzystania w badaniach zdjęć do oceny postrzegania krajobrazu. Jak już wspomniano, wybór zdjęć oraz typów krajobrazu stanowił jedną z największych trudności tej pracy. Wyniki badań są uzależnione od trafności wybranych fotografii. Po pierwsze – czy wybór typów krajobrazu był odpowiedni, po drugie – czy poszczególne zdjęcia rzeczywiście reprezentują dany typ krajobrazu, po trzecie – czy jakość zdjęć nie miała wpływu na ich ocenę. Mimo wszystko autorzy dołożyli wszelkich starań, by wybrane zdjęcia były dobrej jakości i reprezentowały zakładane typy krajobrazu. Ponadto cel badań, iż ocenie podlega krajobraz a nie jakość techniczna zdjęcia, był każdorazowo podkreślany w trakcie przeprowadzania ankiety.

Dużym wyzwaniem w badaniach międzykulturowych są kwestie językowe. Pierwszy problem to tworzenie ankiety i wybór języka roboczego. Doświadczenia w tym zakresie wskazują, że ankiety powinny być układane w j. angielskim i tłumaczone na inne języki. W przypadku podwójnego tłumaczenia np. z j. polskiego na j. angielski a następnie na inny język, jest to bardziej pracochłonne i możemy popełnić błądny.

Warto podkreślić, że w niniejszej pracy przedstawiono wstępne wyniki badań percepcji krajobrazu wśród różnych grup kulturowych, a zastosowana metoda może być z powodzeniem wykorzystywana przy uwzględnieniu wyżej zasugerowanych uwag. Prezentowane metody i wyniki dają niezbędną wiedzę do konstruowania podobnego typu studiów oraz wskazują, na jakie kwestie należy zwrócić szczególną uwagę. Temat wydaje się ciekawy i godny dalszego studiowania. Badania krajobrazowe zwłaszcza te dotyczące percepcji krajobrazu, mają charakter badań zarówno podstawowych jak i aplikacyjnych. Mogą być wykorzystywane w różnych dziedzinach życia np. kształtowaniu i ochronie krajobrazu oraz w turystyce.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy pragną podziękować dr. Süleymanowi İncekara (Uniwersytet Fatih w Stambule, Turcja) za pomoc w opracowaniu formularza ankietowego oraz Marciniowi Cekiera (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska) za pomoc w przeprowadzaniu badań w Stambule.

LITERATURA

- Antrop M., 2005: Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning*, 70: 21-34.
- Appleton J., 1975: Landscape evaluation: the theoretical vacuum. *Transactions in the Institute of British Geographers*, 66: 120-123.
- Appleton J., 1994: Running before we can walk: are we ready to map "beauty"? *Landscape Research*, 19 (3): 112-119.
- Boster R.S., Daniel T.C., 1976: Measuring Landscape Esthetics: The Scenic Beauty Estimation Method. USDA Forest Service Research Paper RM – 167: 65 s.
- Bourassa S., 1991: *The Aesthetics of Landscape*. London and New York: Belhaven Press.
- Buhyoff G.J., Wellman D.J., Koch J.E., Gauthier L., Hultman S., 1983: Landscape preference metrics: An international comparison. *Journal of Environmental Management*, 16: 181-190.
- Daniel T.C., Meitner M.M., 2001: Representational validity of landscape visualizations: the effects of graphical realism on perceived scenic beauty of forest vistas. *Journal of Environmental Psychology*, 21: 61-72.

- Dewar K., Mei Li W., Davis C.H., 2007: Photographic Images, Culture, and Perception in Tourism Advertising: a Q methodology Study of Canadian and Chinese University Students. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 22 (2): 35-44.
- Eleftheriadis N., Tsalikidis I., Manos B., 1990: Coastal Landscape Preference Evaluation: Comparison among Tourists in Greece. *Environmental Management*, 14, 4: 475-487.
- EEK, 2000: Europejska Konwencja Krajobrazowa: <http://www.coe.org.pl> [dostęp: 17.04.2014]
- Eysenck H.J., Iwawaki S., 1971: Cultural relativity in aesthetic judgement: An empirical study. *Perceptual and Motor Skills*, 32: 817-818.
- Fairweather J.R., Swaffield S.R., 2001: Visitor Experiences of Kaikoura, New Zealand: an interpretative study using photographs of landscapes and Q method. *Tourism Management*, 22: 219-228.
- Fyhri A., Jacobsen J.K.S., Tømmervik H., 2009: Tourists' landscape perceptions and preferences in a Scandinavian coastal region. *Landscape and Urban Planning*, 91: 202-211.
- Herzog T.R., Herbert E.J., Kaplan R., Crooks C.L., 2000: Cultural and Developmental Comparisons of Landscape Perceptions and Preferences. *Environment and Behavior*, 32 (3): 323-346.
- Howard P., 2013: Perceptual lenses [w:] *The Routledge Companion to Landscape Studies*, Howard P., Thompson I., Waterton E. (red.), New York.
- Jacobsen J.K.S., 2007: Use of Landscape Perception Methods in Tourism Studies: A Review of Photo-Based Research Approaches. *Tourism Geographies*, 9 (3): 234-253.
- Kaplan R., Herbert E.J., 1987: Cultural and sub-cultural comparisons in preferences for natural settings. *Landscape and Urban Planning*, 14: 281-293.
- Kent R.L., Elliot C.L., 1995: Scenic routes linking and protecting natural and cultural landscape features: a greenway skeleton. *Landscape and Urban Planning*, 33: 341-355.
- Kołodziejczyk D., 2011: *Turcja*. Wyd. Trio, Warszawa.
- Kulczyk S., 2013: *Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Macia A., 1979: Visual perception of landscape: sex and personality differences. *Proceedings of "Our National Landscape"*, USDA Forest Service GNR, PSW-35: 279-286.
- Middleton V.T.C., Hawkins R., 1998: *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. Oxford, Butterworth-Heinemann.
- Mocior E., Franczak P., Hibner J., Kraż P., Nowak A., Rechciński M., Tokarczyk N., 2012: Efemeryczny krajobraz wschodu słońca jako czynnik motywujący turystów do nocnych wejść na Babią Górę. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 34: 203-209.
- Moore-Colyer R., Scott A., 2005: What Kind of Landscape Do We Want? Past, Present and Future Perspectives. *Landscape Research*, 30 (4): 501-523.

- Mücher C.A., Klijn J.A., Wascher D.M., Schaminée J.H.J., 2010: A new European Landscape Classification (LANMAP): A transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological Indicators*, 10: 87-103.
- Myga-Piątek U., 2001: Spór o pojęcie krajobrazu w geografii i dziedzinach pokrewnych. *Przegląd Geograficzny*, 73, z. 1-2: 163-176.
- Myga-Piątek U., 2012: Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne. Uniwersytet Śląski, Katowice, 382.
- Neef, E. 1967: *Die theoretischen Grundlagen der Landschaftslehre*. Gotha, Leipzig.
- Nijhuis S., Lammeren van R., Antrop M., 2011: Exploring the Visual Landscape. *Research in Urbanism Series*, 2: 15-39.
- Paraskevopoulos S., Papadopoulos I., 2009: Exploring Students' Perceptions about Landscapes. *The International Journal of Learning*, 16, 5: 561-575.
- Piechota S., 2006: Percepcja krajobrazu rekreacyjnego Pszczewskiego Parku Krajobrazowego. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Pietrzak M., 1998: Syntezy krajobrazowe – założenia, problemy, zastosowania. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Plit F., 2008: Pięć nurtów badań krajobrazowych w Polsce – czy jest w nich miejsce dla krajobrazów rekreacyjnych? *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 27: 327-332.
- Richling A., Solon J., 2011: *Ekologia krajobrazu*. PWN, Warszawa.
- Scott A., 2003: Assessing public perception of landscape: from practice to policy. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 5 (2): 123-144.
- Sevenant M., Antrop M., 2009: Cognitive attributes and aesthetic preferences in assessment and differentiation of landscapes. *Journal of Environmental Management*, 90 (9): 2889-2899.
- Solon J., 2008: Przegląd wybranych podejść do typologii krajobrazu. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 20: 25-33.
- Sonnenfeld J., 1967: Environmental perception and adaptation level in the Arctic [w:] *Environmental perception and behavior*, D. Lowenthal (red.), Resear. Pap. 109, Chicago.
- Svobodova K., Vondrus J., Filova L., Besta M., 2011: The role of familiarity with the landscape in visual landscape preferences. *Journal of Landscape Studies* 4 (1): 11-24.
- Śleszyński P., 2001: Percepcja atrakcyjności wizualnej krajobrazu okolic Pińczowa. *Przegląd Geograficzny*, 73, z. 3: 371-388.
- Wojciechowski K.H., 1986: *Problemy percepcji i oceny estetycznej krajobrazu*. Rozprawy Habilitacyjne Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMCS, 28, Lublin.
- Yang B-E., Brown T.J., 1992: A cross-cultural comparison of preferences for landscape styles and landscape elements. *Environment and Behavior*, 24 (4): 471-507.
- Zube E.H., Sell J.L., Taylor J.G., 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9: 1-33.